

FOKUS

Konstruktivisme og nasjonale interesser

KARSTEN FRIIS

NUPI

Jeg har blitt utfordret av redaktørene til å bidra med et konstruktivistisk perspektiv på studiet av «nasjonale interesser» og «norske interesser» i utenrikspolitikken. Jeg antar at dette skyldes at redaktørene ønsker en respons på UD's Morten Aaslands artikkel i forrige nummer av *Internasjonal Politikk*, der han argumenterte for betydningen av nettopp interesser i studiet av norsk utenrikspolitikk. Hans artikkel var en kritikk av NUPIs rapport *Norske selvbilder og norsk utenrikspolitikk*, og hovedbudskapet var at mens selvbilder er interessante bidrag i studiet av utenrikspolitikk, så må nasjonale interesser være et nøkkelfokus. Mens forfatterne av *Norske selvbilder* har ulik teoretisk tilnærming, er det mange som forbinder studiet av selvbilder og kollektive identiteter med nettopp konstruktivisme, og slik sett kan kritikken også tolkes som en kritikk av denne teoriretningen. La meg derfor, for debattens skyld, tolke ham dit hen og forsøke kort å vise konstruktivismens relevans for studiet også av nasjonale interesser. Jeg vil dog med en gang legge til at konstruktivismen, som alle andre teoriretninger og metoder, har visse begrensninger, og at det kan være sentrale problemstillinger som andre tilnærminger kan belyse bedre. Min grunnholdning når det gjelder samfunnsvitenskap er «å la de tusen blomster blomstre». Jo større teori-mangfold og flere perspektiver, jo bedre for akademien, for resultatene og for de politiske debattene. La meg også understreke at siktemålet ikke er en debatt om rapporten *Norske selvbilder*; den kan sikkert forfatterne forsvare glimrende på egen hånd. Fokuset her er IP-teori.

Hva er konstruktivisme?

Å fremlegge en hel «isme» på noen få sider, og på en måte som er både teoretisk og empirisk relevant, er utfordrende. For min egen del skyldes dette også at jeg har vært utenfor forskningen de siste åtte årene og i stedet vært engasjert i praktisk sikkerhetspolitikk og demokratisering på Balkan. Nærheten til metadebattene har dermed ikke vært påtrengende, men på den annen side har det sikret en forankring i den såkalte «verden der ute» som ser etter relevans og «nytte» av forskningen, ikke ulikt det Aasland ser ut til å etterlyse. Jeg vil ut ifra dette først fremlegge noen hovedpoeng i konstruktivistisk teori og metode, uten på noen måte å hevde at det er utfyllende, for deretter å søke kort å vise hvordan dette kan anvendes også på studiet av «nasjonale interesser».

Som kjent er det mange begreper som refererer til noe liknende konstruktivisme. Kritisk teori, refleksivisme, poststrukturalisme, postmodernisme osv., osv. Det er skrevet mange bøker og artikler om relasjonene, likheter og ulikheter mellom disse retningene, som kan være alt fra Derrida-inspirert dekonstruksjon til tilnærmet tradisjonell hermeneutikk.¹ Grunnen til at alle havnet i en og samme sekk er muligens at de ortodokse teoriene i IP på begynnelsen av 1990-tallet fortsatt var realisme og liberalisme i en eller annen avskygning. Slutten på den kalde krigen og de påfølgende intra-statlige (eller «etniske») konfliktene på Balkan og i det tidligere Sovjetunionen viste med all tydelighet at IP-faget trengte et bredere teorimangfold for å kunne analysere de nye utfordringene. Oppblomstringen av de nye teoriene kom derfor i stor grad som opposisjon til ortodokse teorier, og i en stor bolk, selv om de innen andre samfunnsvitenskaper hadde eksistert i 10–20 år allerede. De siste års globalisering, dreiningen av sikkerhetsfokuset mot internasjonale terrorgrupper og kollapsede stater har videre understreket behovet for et bredt teorimangfold. Dermed kan det hevdes at begrepet konstruktivisme har blitt definert for vidt innen IP i forhold til innen andre samfunnsvitenskaper, men det er nå engang slik det er blitt, og i stedet for å fokusere på metabegrepene kan det være mer fruktbart å se på fundamentene de hviler på.

Slik jeg ser det hviler konstruktivisme på et par grunnleggende vitenskapsteoretiske prinsipper. Disse er det vi kaller postpositivistiske og er ikke unike i samfunnsvitenskapen, men deles ikke av tradisjonelle (positivistiske) studier av IP. La meg nevne disse først:

1 På norsk har dette vært drøftet av bl.a. Iver B. Neumann (2001). For IPs vedkommende, se Dale *et al.* (2000).

Subjekt/objekt

Samfunnsvitenskap er politisk. Objektet vi studerer vil reagere på våre funn og teorier. Siden vi selv også er en del av studieobjektet kan vi heller ikke sitte på utsiden og studere verden «nøytralt». Dette er for mange relativt opplagt, for eksempel at om man skriver at verden består av sivilisasjoner i konflikt med hverandre, så vil det være en del mennesker som sier seg enig og handler deretter. Eller, om man argumenterer teoretisk for at et land som er en militær supermakt kan bruke sin styrke til å bygge demokrati i resten av verden, så behøver ikke veien være lang til at dette blir faktisk politikk. Forskningen har derfor en etisk og en politisk dimensjon som tradisjonelt har vært ignorert av dem som har sett vitenskapen som en nøytral observatør av verden. Realismens vektlegging av militære kapabiliteter som «naturlig» del av det såkalte «anarkiske» internasjonale rom, kunne være et eksempel på slik ignoranse som bidro intellektuelt f.eks. til den kalde krigens våpenkappløp.

Det fokus vi har som forskere, det emne vi velger å fokusere på, innfalls-vinkel, case valgt og konklusjonene, er alle resultat av bevisste eller ubevisste valg underveis. Dette betyr ikke at et forskermiljø vil gi avkall på å stille kvalitetskrav til det som produseres, eller at man ikke kan enes om at noen analyser er mer plausible enn andre. Men over tid endres ofte enigheten om hva som er mest plausibelt. Det er altså ikke bare konstruktivismen blant samfunnsvitenskapene som er politisk, men den er seg det bevisst og reflekterer over sin egen rolle i samfunnet.

Sosial konstruksjon

Dette begrepet har på en måte, i den norske debatten, blitt selve begrepet som betegner konstruktivismen. At verden er sosialt konstruert har forarget mange tradisjonister som har tolket dette som et filosofisk snarere enn et samfunnsvitenskapelig aksiom. Å påpeke at den sosiale verden er sosialt konstruert skulle imidlertid ikke være spesielt revolusjonerende. Konstruktivismen har dermed ingen problemer med å enes om at det finnes både fysiske og sosiale sannheter. Med mindre man begir seg inn i filosofiske diskusjoner om empirisme og liknende, kan man relativt greit enes om at faktiske hendelser finner sted (USA er i krig i Irak). Men det er i vurderingen av betydningen av dem, relevansen og ikke minst årsakene til hendelser at samfunnsvitenskapen har sin plass, og der fins det sjelden entydige fasitsvar.

Konstruktivister som har fokusert på språket, med andre ord hvordan mennesker kommuniserer og formidler sine fysiske og sosiale erfaringer, vil

heller ikke hevde at verden ikke fins. Derimot vil de hevde at dette er mindre relevant for samfunnsfagene fordi det er den sosiale tolkningen av verden som avgjør menneskelig handling. Det er altså ingen automatikk mellom natur og kultur. Ulike naturlige habitater kan produsere svært ulike kulturer og tolkninger av den samme naturen. Om torden og lyn «egentlig» skyldes atmosfæriske spenninger og ikke Tor med hammeren, spiller mindre rolle når vi skal forsøke å forstå menneskelig handling. Det er samfunnsvitenskapens oppgave å studere nettopp disse tolkningene og kommunikasjonen, meningsrammene som legger grunnen for menneskelig handling.

Metode og fokus: strukturer og diskurser

Ut ifra dette trenger ikke konstruktivismen å skille seg særlig fra hermeneutikk eller andre tolkende samfunnsvitenskaper. Imidlertid vil i alle fall jeg mene at de mest interessante konstruktivistiske analysene er de som går et skritt lenger enn mye annen tolkning ved i stedet for å søke å avdekke en endelig sannhet (for eksempel en aktørs «egentlige» motiver), snarere fokuserer på mulighetsbetingelsene for handling. Det vil si at man fokuserer på dypere sammenhenger og kontekster, snarere enn for eksempel å søke kausalitet ved å «fryse» en del av materien man studerer til fordel for en annen del.

Mange forskere er inspirert av fransk samfunnsvitenskap slik den utviklet seg på 1960 og 70- tallet, der man gikk fra strukturalisme til såkalt poststrukturalisme. Veldig kort fortalt betyr det at man søker å analysere dype strukturer i samfunnet, med andre ord den dypere konteksten vi alle opererer i. Et viktig poeng var dog (i motsetning til strukturalistene) at man så disse strukturene som konstant i endring, selv om de tilsynelatende kunne ligge fast. Studier av nasjoner og andre identitetsfellesskap er typiske eksempler på studieobjekter innen IP der denne tilnærmingen har vært relevant. En konstruktivistisk historisk analyse (genealogi) kan vise hvordan nasjonen «oppstod», hvordan den ble utformet i en viss tidsperiode, og kampen mellom ulike definisjoner av den (f.eks. mellom by og land, mot skandinavisme, eller sosialistisk internasjonalisme). En såkalt diskursanalyse kan vise hvordan den opprettholdes i dag, hvordan sosiale normer og «sannheter» opprettholdes eller endres i diskursen. Disse metodene søker vidt og dypt og ser ofte sammenhenger utenfor de områdene bestemte fagdisipliner gjerne konsentrerer seg om.

Makt og avpolitisering

Opprettholdelsen og utviklingen av disse strukturene er nær forbundet med makt. Her er imidlertid ikke fokuset kun makt av typen «A får B til å gjøre X», men også en makt som ikke kan reduseres til aktører, men som snarere er et resultat av prosesser. Man kan f.eks. kalle det avpolitisering, med andre ord at noe blir opplest og vedtatt uten at noen setter spørsmålsteget ved det. For eksempel er det for manges del fortsatt «greit» å ofre livet for nasjonen og territoriet, men ikke like greit å gjøre det samme i en annen verdensdel. Men slik har det ikke alltid vært; våre lojalitetsbånd har endret seg gjennom historien. Den prosessen som gjør at mange mennesker aksepterer å drepe og dø for et abstrakt fellesskap (med andre ord for folk de aldri har møtt), er selvsagt full av maktkamper om å definere nettopp dette fellesskapet og befeste det som så naturlig (avpolitisert) at det er verdt å dø for.

Avpolitisering kan vi finne mange steder i samfunnet og kjennetegnes gjerne ved at «alle» er enige om noe i et samfunn (at kvinner skal ha/ikke skal ha stemmerett, at Norge er en (freds)nasjon, at dødsstraff er rett/feil, at man betaler skatt, at hvalfangst må forbys/forsvares, osv.)

Kritikk

Dermed kommer vi til et siste poeng som også er en videreføring av det første. Samfunnsvitenskap er en del av den politiske diskursen (dvs. både av debatten og praksisen), og er derfor mest positiv for demokratiet når den er kritisk. Den bør snu opp ned på vedtatte sannheter, minne folk på at det som er opplest og vedtatt nå, ikke var det for kort tid siden. En kritisk innstilt forsker tiltrekkes av store konsensuser, fordi det nesten alltid ligger en maktkamp bak, der alternative tolkninger eller ideologier har blitt marginalisert og ofte glemt (som skandinavismen). Konstruktivismen med sitt fokus på dype, men omskiftende strukturer er godt egnet til slik kritisk forskning uten å gå i fellen å være ideologisk motivert, slik mye marxistisk inspirert forskning har tendert til.

Svakhet

Konstruktivisme i en eller annen avskygning har i dag blitt «mainstream» i internasjonal IP, men er ikke dermed en fagretning som kan brukes til alt. Dens største metodiske svakhet er etter min mening muligheten til å analysere plutselige endringer. Fokuserer man på dype strukturer, vil man kunne belyse mulighetsrommet for handling og kunne påpeke at dette er

mer vilkårlig enn gjerne antatt. Men sterke aktører kan skrive historie og bryte rammer. Det samme kan sterke pressgrupper og globale nettverk. For det andre, om problemstillingen man ønsker å belyse er nær knyttet opp til dag-til-dag-politikk (Russlands plutselige gjeninntreden som global maktspiller) eller relatert til et snevert område (Norges strategi i EØS), kan andre metoder være vel så relevante.

Norske interesser

Aasland understreker at et fokus på nasjonale interesser i studiet av IP er vanskelig å komme utenom. Redaktørene har ikke bedt meg diskutere den påstanden, så la oss anta at Aasland har et poeng. Kan konstruktivismen bidra i en analyse av nasjonale interesser? Ifølge Aasland kan de spissformulert defineres som det en nasjon *må* gjøre, slik som suverenitetshevdelse, forsvar og sikkerhet og ressursforvaltning (s. 296).

Vi kan være enige om at utenrikspolitikken formes i en politisk prosess der både nasjonale og internasjonale aktører spiller inn. Interessene blir formet og kommer til uttrykk i disse prosessene, og det kan være svært ulike prosesser i ulike sektorer. Enhver ikke-positivist vil si seg enig i at nasjonale interesser ikke er noe som bare er der utenfor menneskelig aktivitet eller tid og rom. De er blitt til, og blir til, i en kontinuerlig prosess (de blir sosialt konstruert). Enhver analyse må derfor ta tak i de nasjonale interessene som til enhver tid kommer til uttrykk og søke å se på deres opphav og funksjon. I stedet for å definere dem *a priori* som suverenitetshevdelse osv., er det kanskje derfor mer fruktbart å se på hvilke utenrikspolitiske posisjoner det er bred nasjonal enighet om over lengre tid. Disse burde kvalifisere som nasjonale interesser og ikke kun som politiske dag-til-dag-handlinger.

Tradisjonell (ikke-positivistisk) analyse av staters utenrikspolitikk har gjerne fokusert på for eksempel maktkamper innen embetsverket (for eksempel UD vs. FD), mellom ulike lobbyister og pressgrupper, mellom politiske grupperinger, mellom private og offentlige aktører (for eksempel oljebransjen og rederinæringen) og mellom sivilsamfunn og stat (for eksempel antiminekampanjen). I tillegg analyseres utenlandske aktører (stater, samt alle de ovennevnte). Summen av disse maktkampene har ofte resultert i en konkret utenrikspolitikk. Videre, der mange av disse aktørene enes om en politikk, kan man så peke på en nasjonal interesse (ikke all utenrikspolitikk refererer til nasjonale interesser, selvsagt; mye er konfliktfylt og møter motstand i opposisjonen og i media).

En konstruktivistisk analyse vil også studere disse gruppene for å se hvordan f.eks. en i utgangspunktet snever politisk interesse blir nasjonal (som norsk hvalfangst). Men der tradisjonelle analyser muligens vil be-

grense seg til hvordan en konkret utenrikspolitisk prioritering ble til, ville konstruktivisme også ta for seg den videre konteksten som bidrar til at en politisk holdning blir generelt legitim. Når det føles «riktig» blant embetsfolk, politikere og folk flest å gjøre sånn eller slik, er det gjerne fordi de har relativt lik tolkningsramme og forståelse av problemstillingen. Det er oppkomsten av denne konstruktivismen kan belyse. Eksempelvis kunne man tenke seg en analyse av norsk politikk i nordområdene (det være seg alt fra fiskeripolitikk, miljøpolitikk, Svalbard-politikk og sikkerhetspolitikk) og se hvordan norske posisjoner vis-à-vis Russland, Island og andre vedlikeholdes og endres over tid. Den kalde krigens slutt endret visse rammebetingelser for denne politikken, men det var langt fra selvsagt hvordan den skulle redefineres. Ulike aktører, i Norge og i utlandet, vil bidra i denne diskursen, der nye rammebetingelser for handling blir til.

Denne forståelseshorisonen kan bli til forut for den konkrete formuleringen av en utenrikspolitisk handling, som gjerne kommer når tiden er «moden» (avpolitisert) nasjonalt, og «alle» er enige om eksistensen av den nasjonale interessen. Imidlertid kan en nasjonal interesse, når den uttrykkes og implementeres, også spille tilbake på et selvbylde og vedlikeholde det.² Konstruktivismen søker med andre ord dypere i materien og ser ofte sammenhenger lenger tilbake i tid og i bredere lag i samfunnet og kan av og til vise at denne tolkningsrammen kanskje er mer politisk og kontroversiell enn vanligvis antatt.

Den klamme enigheten

En konstruktivistisk analyse av en nasjonal utenrikspolitikk vil derfor ta for seg de ulike interessene slik de kommer til uttrykk i taler og handlinger, og søke å vise hvilke fundament disse interessene hviler på. Spesielt interesser som «alle» er enige om (slik nasjonale interesser er), er interessant fordi de er avpolitisert. Dette gjør en kritisk analyse interessant. Hvordan oppstod den brede enigheten? Hvilke premisser hviler den på?

Norsk bistandspolitikk kunne være et eksempel. Mens den siste tids debatt om norsk bistandspolitikk hovedsakelig har fokusert på effektene av bistanden (eller nettopp fraværet av effekter) (se Østerud 2006), har konstruktivistiske analyser studert fundamentene for bistandspolitikken. Hvilke rasjonale, uttalte og uttalte premisser har dannet det legitimerende grunnlaget for bistanden, og hvilke maktrelasjoner har dette skapt? Er

2 Et teoretisk poeng er at de nasjonale selvbyldene og interessene kontinuerlig konstituerer hverandre. Det vil si at det ikke er slik at først konstitueres selvbylde og deretter interessene, men at dette er parallelle prosesser der begge spiller på hverandre. For en utførlig drøfting av dette, se Neumann (1997).

dagens bistandspolitikk basert på en idé om at alle samfunn kan «måles» mot et sett «universelle» prinsipper (menneskerettigheter, rettsstat, fravær av korrupsjon osv.) og at fattige land, fordi de scorer dårlig på disse prinsippene, selv er mest skyld i fattigdommen? I så fall; legger denne ideen føringer på hva slags bistandspolitikk som føres og hvordan den legitimeres? Videre; vil et krav til et donorland om å leve opp til de universelle (for oss avpolitiserende) verdier, ignorere hvilken politisk makt disse faktisk bærer i seg i mottakerlandet (der de ikke er avpolitiserende)?³

Dette er problemstillinger som avledes av en konstruktivistisk analyse av det (ofte) uuttalte fundamentet for en konkret politisk diskurs (som bistandspolitikken). En grundig debatt om manglende effekter av norsk bistand vil måtte stille også disse spørsmålene, skal det bli resultater som mottakerne kan nytte godt av.

Suverenitet og sikkerhet

For en stat er det klart at visse nasjonale interesser fremstår som mer permanente enn andre, ikke minst de som er en del av definisjonen av en stat, nemlig territoriell selvhevdelse og suverenitet, som Aasland refererer til. Dette kan synes «naturlig», og dermed uangripelig selv for konstruktivismen, men historiske og komparative analyser kan vise hvordan suverenitet gir seg forskjellige uttrykk i tid og rom. Konstruktivistiske studier har også vist hvordan tradisjonell IP-teori, som realismen, også har gitt sitt bidrag til at disse prinsippene selv i dag fremstår som fundamentale og «evigvarende» blant både utenrikspolitiske aktører og observatører.⁴

I dag ser vi også at både veksten i privat sektor og globaliseringen de siste tiårene i økende grad har utfordret også suvereniteten. Selv det weberske voldsmonopolet til staten utfordres i dag av veksten av private sikkerhetselskap mange steder. Det er derfor ingen kollektive verdier, prinsipper eller interesser som ikke er del av en pågående politisk prosess, men utfordringen mot den bestående konsensus kan av og til komme fra felt langt borte fra den utenrikspolitiske arena og fanges derfor ikke opp i en snever IP-studie.

Innen sikkerhetspolitiske studier har konstruktivismen brakt inn begreper som «sikkerhetisering», der selve prosessen med å definere noe som en eksistensiell trussel er fokuset (se Buzan *et al.* 1998). Trusselvurdering og tilsvarende sikkerhetspolitiske tiltak er ikke et resultat av f.eks. mengden våpen «den andre»⁵ har, men av tolkninger av intensjoner hos begge grup-

3 For en konstruktivistisk analyse av norsk bistandspolitikk, se Nustad (2003).

4 Se f.eks. Ashley & Walker (1990); og Bartelson (1995).

5 Selve prosessen med å definere «selv» og «andre» er også gjenstand for mye fokus hos konstruk-

per. Norge har aldri vært spesielt opptatt av å overvåke svenskenes militære utvikling, på tross av at de ikke er allierte og i teorien kunne ha angrepet på svært kort varsel. Vi tolker deres intensjoner annerledes, og de tolker våre tilsvarende. På den annen side, når nå Russland har gjenopptatt sine strategiske flygninger og generelt blitt mer militært aktive i nordområdene, så svarer Norge på mange måter på samme vis som under den kalde krigen (F-16-avskjæringer osv.). Selv om Russlands intensjoner i dag neppe er de samme som under den kalde krigen, svarer altså Forsvaret instinktivt slik man «alltid» har gjort, uten en grundig debatt om russisk sikkerhetspolitikk.⁶

Man har ofte sett at det i samfunn i oppløsning ofte foregår «sikkerhetisering» av andre folkegrupper eller stater som tidligere ikke var vurdert som noen trussel. En slik oppadgående spiral av paranoia, frykt og reaksjon var selvsagt ikke gitt på forhånd, men et resultat av komplekse sosiale faktorer. Konstruktivismen vil belyse hvorledes venne- og fiendebilder opprettholdes og endres, hvilke mekanismer og maktkamper som finner sted i disse prosessene.

Under hele etterkrigstiden var det for eksempel «naturlig» med verneplikt og oppofrelse for fellesskapet i forsvaret av territoriet Norge. Tross artikkel 5 i NATO planla aldri FD at norske styrker skulle slåss på andre fronter. Militære oppdrag ute i verden var av humanitær natur og hadde med FN og utvikling å gjøre, ikke nasjonal sikkerhet. Dette var tankerammen i 50 år som ingen satte spørsmålstegn ved. Som et resultat hadde for eksempel statsminister Bondevik store vanskeligheter med å innse at NATO var i krig med Jugoslavia i 1999, men tviholdt på begreper som «humanitær aksjon». Da Norge sendte styrker til Irak, hevdet forsvarsminister Krohn Devold at de var der utelukkende i humanitært øyemed. Det var med andre ord vanskelig å si at man bedrev sikkerhetspolitikk utenlands, fordi det ikke var i samsvar med den dominerende tradisjonelle tolkningsrammen for militær aktivitet. Som vi nylig har sett, så vekker en soldats død i Afghanistan fortsatt debatt om «hva vi gjør der», nesten 20 år etter Berlinmurens fall. Bare flaks har hindret at Norge har havnet i en større politisk krise som følge av internasjonale deployeringer (f. eks. dersom stormingen mot Meymaneh i Afghanistan hadde endt tragisk for norsk del).⁷

Dersom en politisk posisjon eller en politikk «naturliggjøres» og normaliseres, kan dette være både behagelig og praktisk for dem som utøver

tivister, ikke minst i studiet av borgerkriger og såkalte «etniske» konflikter. Hvordan ble etnisitet (ofte plutselig) et spørsmål om liv og død, slik som i Rwanda og i Bosnia-Hercegovina?

6 Poenget er altså ikke at Forsvaret ikke skal respondere på russisk militær aktivitet, men at det sikkerhetspolitiske fundamentet for handlingen ikke er revurdert. Handlingen er «normalisert» gjennom den kalde krigen, ikke dagens situasjon.

7 Se også Friis (2006).

politikken. Rystende debatter unngås og man sitter trygt i jobbene sine. Oppleste og vedtatte sannheter kan imidlertid også gjøre endring vanskelig, tregt og endog smertefullt. Hvis norsk sikkerhets- og forsvarspolitik (og forskningen) hadde vært noe mindre navlebeskuende under den kalde krigen og de påfølgende år, kan det hende man ville vært bedre forberedt på dagens sikkerhetspolitiske utfordringer (se Græger 2007 og Ulriksen 2002).

En kritisk konstruktivistisk analyse av «allmenngyldige sannheter» (inkludert den nasjonale interessen å forsvare territoriet framfor koalisjonen, eller territoriet fremfor de demokratiske verdiene koalisjonen deler) kan derfor være et viktig bidrag til politikken ved å sette kritisk søkelys på felt andre tar for gitt.

Determinisme?

Aasland skriver at en analyse som avdekker et selvbylde ikke må tillegges det for mye forklaringskraft, og finner det lite overbevisende at selvbylde «... skaper og styrer landets utenrikspolitikk». Dette, fortsetter han, blir for deterministisk. Her er jeg helt enig med Aasland, og må igjen understreke at jeg ikke her refererer til ulike metoder brukt i *Norske selvbylde*. Poenget er teoretisk. Konstruktivisme søker ikke å avdekke kausale forklaringsmodeller. Det kan man gjøre med en kontekststudie.

En konstruktivistisk analyse av selvbylde og kollektive identiteter vil snarere fremheve det motsatte av determinisme, nemlig at en politisk handling som på en eller annen måte er basert på et avpolitisert og naturliggjort selvbylde, kanskje ikke er så sikkert fundert likevel. Analysen kan vise hvordan dette selvbyldet oppstod og opprettholdes i diskursen (språk og praksis) og at andre alternative selvbylde også fins, selv om de kan være marginaliserte. Rokkes det på denne måten ved fundamentet for en handling, åpnes det også for alternative handlinger.

Det er kanskje metaforen *selvbylde* som forvirrer. Det er ikke slik at et folk har et sett fastlagte selvbylde som danner en uavhengig variabel for analyser av politikk. En konstruktivist vil i alle fall se selvbylde som noe dynamisk, noe som stadig endres. Andre begreper som brukes er kollektive *historier* eller *narrativer*, og i disse begrepene kommer muligens dynamikken tydeligere frem.

Konklusjon

Oppsummert kan konstruktivismen derfor belyse fundamentet for dagens nasjonale interesser fra en kritisk vinkel. Imidlertid er konstruktivismen til begrenset hjelp om man (som Aasland etterlyser på s. 290–91) skal sette søkelyset på «hvordan vi kan prioritere», «hvordan utenrikspolitiske mål kan oppnås» eller om vi som land har «organisert oss på en effektiv måte». Dette er problemstillinger dels av normativ art, dels rene policyspørsmål, der muligens andre metoder er bedre egnet. Men konstruktivismens iboende politiske fokus (kritikken av det som er opplest og vedtatt) vil uansett bidra med viktige innspill i en pågående debatt rundt også disse spørsmålene.

Konstruktivismen har mange avskygninger, og det er flere aspekter ved konstruktivismen og dens potensial for å studere nasjonale verdier som jeg ikke har nevnt på disse få sidene. For en oppdragsgiver til forskning som krever praktiske og anvendbare resultater, kan muligens konstruktivismen, slik jeg har skissert den her, virke «u anvendbar». Hvis oppdragsgiver derimot har et noe lengre perspektiv, og ønsker en dypere debatt om for eksempel de verdimeslige, historiske og prinsipielle fundamentene en nasjonal politikk hviler på, har konstruktivismen mye å bidra med og kan åpne for forståelser og debatter andre tilnærminger ofte overser.

Når det er sagt, baserer altså mye av konstruktivismen seg på kloke tanker som ble til for over 30 år siden. I en raskt omskiftelig og globalisert verden kan det hende at 70-tallets tilnærming til studier av det sosiale gjennom fokus på de dype strukturer blir for rigid, og at fremtidens analyser av internasjonale relasjoner må inkorporere en global dynamikk med høyt tempo innen økonomi, kultur og politikk som hittil ikke er utviklet. For eksempel det faktum at det territoriet du befinner deg på kan være totalt irrelevant for den sosiale prosessen du er en del av (det sosiale er «avterritorialisert»), fordrer analyseverktøy som fokuserer på mekanismene for global interaksjon og meningsdannelse over store områder på kort tid. Det kan hevdes at konstruktivismen i sin nåværende form kan komme til kort her. Men det gjelder, meg bekjent, også de fleste andre samfunnsvitenskapelige fagretninger og teorier.

Litteratur

- Ashley, Richard & R.B.J Walker (1990) «Reading Dissidence/Writing the Discipline: Crisis and the Question of Sovereignty in International Studies», *International Studies Quarterly* 24(3): 367–416
- Bartelson, Jens (1995) *A Genealogy of Sovereignty*, Cambridge: Cambridge University Press
- Buzan, Barry, *et al.* (1998) *Security. A New Framework for Analysis*. London: Rienner
- Dale, Geir, m.fl. (2000) *Grenser for alt. Kritiske perspektiver på norsk utenrikspolitikk*, Oslo: Spartacus.
- Friis, Karsten (2006) «The Power of the Draft: A Century of Changing Legitimacy of Norway's Armed Forces» i Pertti Joenniemi (red.) *The Changing Face of European Conscription*. Hampshire: Ashgate (99–118).
- Græger, Nina (2007) *Norsk forsvarsdiskurs 1990–2005: Internasjonaliseringen av Forsvaret*, [doktorgradsavhandling]. Oslo: Institutt for statsvitenskap
- Neumann, Iver B. (1997) «Ringmar on Peace and War», *Cooperation and Conflict* XXXII (3): 309–30.
- Neumann, Iver B. (2001) *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Oslo: Fagbokforlaget
- Nustad, Knut (2003) *Gavens makt. Norsk utviklingshjelp som formynderskap*. Oslo: Pax.
- Ulriksen, Ståle (2002) *Den norske forsvarstradisjonen. Militærmakt eller folkeforsvar?* Oslo: Pax.
- Østerud, Øyvind (2006) «Lite land som humanitær stormakt?», *Nytt Norsk Tidsskrift* (4): 303–16.